

De belofte van Pisa

door Nora van Laar

Achtergronden en uiterlijke beschrijving

De eerste druk van *De belofte van Pisa* van Mano Bouzamour (Amsterdam 1991) verscheen in 2013 bij uitgeverij Prometheus. In 2014 was het boek de bestverkopende debuutroman van Nederland; in 2018 lag de vijftiende druk in de winkel.

In 2013 presenteerde uitgeverij Dedicon *De belofte van Pisa* als luisterboek. Vijf jaar later gaf deze uitgeverij ook de bewerking van het hoorspel uit dat Dirk van Pelt naar het boek voor de HoorSpelFabriek had gemaakt. Dit vijfde hoorspel werd door de VPRO in 2016 uitgezonden op NPO Radio 1, met onder meer rollen voor Mamoun Elyounoussi, Tygo Gernandt en Georgina Verbaan; Bouzamour zelf vertolkte de rol van de schrijver in het verhaal.

In 2016 brachten een Oostenrijkse en Colombiaanse uitgeverij de Duitse en Spaanse vertalingen *Samir, genannt Sam* en *La promesa de Pisa* uit. In datzelfde jaar verscheen *De belofte van Pisa* in de reeks Grote Lijsters, een serie goedkope heruitgaven uit het fonds van uitgeverij Noordhoff speciaal gericht op literatuuronderwijs aan scholieren van 16 tot 18 jaar. Op 10 oktober 2019 ging *De belofte van Pisa* als film in de bioscoop in première.

De periode waarin Bouzamour zijn wens verwezenlijkte om bestsellerauteur te worden is door regisseur Roy Dames vastgelegd in de documentaire: *Mano Bouzamour: de belofte [...]*. Deze documentaire werd in maart 2017 op televisie uitgezonden. In zijn documentaire benadrukt Dames het wordingsproces tot auteur en de daarop volgende promotietour langs talkshows en boekenbeurzen. Duidelijk wordt dat de directe omgeving Bouzamours openheid in het boek niet apprecieerde; hij werd zelfs door zijn ouders verstoten. Aan het eind van de documentaire blijkt dat deze band na enkele jaren, het zij schoorvoetend, is hersteld.

De belofte van Pisa bestaat uit tien hoofdstukken waarvan het eerste de titel 'Proloog' draagt en de overige Arabisch

zijn genummerd van 1 tot en met 9. De opdracht luidt: 'voor Amsterdam'. Als motto gaf de schrijver zijn boek een citaat van Anne Frank mee: 'Ik zal hoop ik aan jou alles kunnen toevertrouwen, zoals ik het nog aan niemand gekund heb.' Na het laatste hoofdstuk volgt een citaat van de componist Ludwig van Beethoven: 'Applaudisseert, vrienden, de komedie is voorbij.' De roman wordt afgesloten met een *Woord van dank* waarin Bouzamour mensen bedankt die hem tijdens het schrijven hebben bijgestaan.

Inhoud

Samir (Sam) Zafar is aangenomen op het vwo van het Hervormd Lyceum Zuid in de Amsterdamse Brahmsstraat. Bij het toelatingsgesprek is zijn twaalf jaar oudere broer meegekomen. Deze heeft school nooit afgemaakt. Hij wijt zijn falen aan zijn ouders, die als analfabete, niet-geïntegreerde Marokkaanse arbeidsmigranten geen idee hadden wat er van hen verwacht werd. Hij belooft de leerlingbegeleider dan ook dat hij Sam zal bijstaan. Om het gebeuren te vieren gaan ze een ijsje eten in ijssalon Pisa. Soesi, de beste vriend van de grote broer, is er ook bij. De broer laat Sam beloven het vwo-diploma te halen. Ze noemen het 'de belofte van Pisa'.

Nog diezelfde dag worden de broer en Soesi gearresteerd voor een overval op een geldtransport. Tijdens de rechtszaak ontkent de broer in alle toonaarden en doet hij alsof hij Soesi niet kent. Soesi daarentegen, die al eerder tot een voorwaardelijke gevangenisstraf is veroordeeld, wijst de broer aan als mededader. De rechter laat zich door de bekentenis niet vermurwen en veroordeelt de broer tot zes en Soesi tot zeven jaar gevangenisstraf.

Voor Sam betekent de veroordeling dat hij niet op zijn broers steun kan rekenen. Maar dankzij hard werken haalt hij de eindstreep, al moet hij de tweede klas overdoen. Bovendien heeft hij zichzelf leren pianospelen op de vleugel die zijn broer en Soesi ooit hebben gestolen. Hierin volgt hij zijn broer, die zichzelf had leren spelen, aanvankelijk op het gehoor maar later met behulp van lessen.

In de eerste klassen van het vwo heeft Sam verkering met Evelien, maar wanneer Sam haar nooit thuis uitnodigt, maakt ze het uit: Sam mag immers wel bij haar thuiskomen! Sams moeder wil geen Nederlandse meisjes over de vloer; zij wil dat haar zoon direct vanuit huis met een Marokkaanse trouwt. Intussen besluit Sam het verraad van Soesi te wreken. Om zo sterk te worden dat hij de vriend van zijn broer kan verslaan, begint hij met sporttrainingen.

Pas in de vijfde sluit Sam vriendschap met een klasgenoot, IJsbrand (Ys) Paars, een onzekere jongen met een hulpeloze uitstraling. Ys stottert, maar dat gaat over wanneer hij door zijn omgang met Sam meer zelfvertrouwen krijgt. Hij gaat nu ook naar de sportschool en al gauw komen de jongens bij elkaar thuis. Wanneer Sams broer uit de gevangenis komt, ontstaat er ook vriendschap tussen Ys en de broer. Onderwijl trekt Sam steeds vaker op met Ys' moeder Iris. Bovendien raakt het weer aan met Evelien, die intussen rechten studeert. Sam ziet echter ook Kyra, een meisje dat hij via Ys heeft ontmoet. Zeer succesvol is Sam met zijn pianospel wanneer hij de finale van een wedstrijd voor muzikale talenten tussen vijftien middelbare scholen wint. Zijn prijs is een kort optreden in het Concertgebouw.

De dag na de muziekfinale is de laatste schooldag voor het eindexamen. Sam spijbelt de laatste uren. Eerst bezoekt hij zijn twee vriendinnen, met beiden heeft hij seks. Daarna vaart hij met Ys, in diens boot, door de grachten naar de seksshop op de Wallen waar zijn broer werkt. Sam kan niet meer zo goed met zijn broer overweg omdat die maar niet wil accepteren dat die zijn jongere broertje de wet niet meer kan voorschrijven.

Tijdens de eindexamens maakt Sam Ys' geschiedenisexamen en Ys Sams wiskunde-examen, de enige manier waarop ze het felbegeerde diploma kunnen behalen. Daarna geeft Ys een feest in het buitenhuis van zijn ouders aan de Vinkeveense Plassen. Onbedoeld ontmoeten Evelien en Kyra elkaar op het feest. De confrontatie leidt echter niet tot een knallende ruzie maar tot een trioetje met Sam. Enkele dagen later krijgen de jongens telefonisch te horen dat ze geslaagd zijn.

Tijdens de diploma-uitreiking krijgt Sam een telefoontje dat Soesi weer signaleerd is. Hij verlaat de zaal en slaat Soesi in elkaar. Hij wordt opgepakt. Ondanks de vele bewijzen ontkent hij alles, maar omdat hij geen strafblad heeft, komt hij er met een taakstraf vanaf. Hij moet afwassen in een verzorgingshuis. Daar zit hij al gauw achter de piano in de recreatiezaal. De kok, die het effect van de muziek op de bewoners ziet, besluit de taakuren af te vinken zonder dat Sam ervoor gewerkt heeft; voorwaarde is wel dat deze eens per week komt pianospelen.

Wanneer Sam in het Concertgebouw speelt, zitten van zijn kennissen alleen Iris en Evelien in de zaal. Met zijn broer en Ys heeft hij geen contact meer. Het laatste wat hij van hen gehoord heeft, is dat ze samen een sekstheater zijn begonnen. Sam zelf gaat naar het conservatorium en verhuist naar een appartementje bij het Vondelpark. Iris en Evelien nemen hem mee naar de kap- per omdat Iris vindt dat Sams opgeschoren Marokkanenkapsel niet meer kan. Maar in plaats van de Amsterdam-Zuid-coupe kiest Sam voor een kaalgeschoren hoofd. Daarna gaan ze ijs

eten. De dames willen naar Pisa, maar Sam zegt: 'Fuck Pisa. We gaan naar Venetië.'

Interpretatie

Thematiek / In *De belofte van Pisa* blik de negentienjarige ik-verteller Samir
Personages (Sam) Zafar terug op zijn leven van de afgelopen zeven jaar. De jaren beslaan zijn vwo-tijd op het Hervormd Lyceum Zuid, een school in het dure Amsterdam-Zuid. Voor Sam, Marokkaan van de tweede generatie en wonend in de armere buurt De Pijp, is een dergelijke schoolcarrière geen vanzelfsprekendheid geweest; het was vooral de wens van zijn twaalf jaar oudere broer. Deze had het ooit tot 5 vwo geschopt, maar was van school gegaan om zich uitsluitend nog met criminele zaken bezig te houden. Om Sam eenzelfde lot te besparen, neemt hij hem onder zijn hoede. Mogelijk is dit de reden dat de broer naamloos blijft: hij staat hierdoor voor alle oudste broers van Marokkaanse komaf die voor hun jongere broers het pad moeten effenen in de Nederlandse samenleving.

Titel De jonge Sam bewondert zijn broer en diens vriend Soesi mateloos; in alles imiteert hij de twee. Maar tegen de tijd dat Sam naar de middelbare school gaat, zijn de oudste twee allang van het rechte pad geraakt. De gevangenisstraf die ze moeten ondergaan, betekent het einde van hun rol als Sams leidsmannen. De jongen moet het op school alleen rooien; zijn enige drijfveer is de belofte van Pisa, de belofte aan zijn broer om koste wat kost zijn diploma te halen. Onbedoeld geeft de broer hem wel de aanzet tot een toekomst als pianist. Sam doet zichzelf trouwens óók een belofte, namelijk dat hij wraak zal nemen op Soesi wegens diens verraad in de rechtbank. Dit is een van de eerste tekenen dat hij voortaan zélf zijn beslissingen neemt, zonder eerst zijn broer te raadplegen.

Thematiek In de zoektocht naar zichzelf wordt Sam gedwongen vele hindernissen te overwinnen. Maar daarbij vindt hij nieuwe leermeesters op zijn weg. Van de Marokkaanse schoonmaker op school leert hij de zaken niet meer op agressieve wijze op te lossen: de schoolleiding zou hem erom kunnen wegsturen. Van Evelien en haar ouders leert hij de eerste beginselen die hij nodig heeft om te kunnen functioneren in de Nederlandse maatschappij, inclusief de gewoonten van de rijke bovenlaag. Het gaat hem dan nog niet al te best af, maar in de vijfde wanneer hij het nog eens mag proberen met Ys en diens ouders, gaat het al beter. Vooral Ys' moeder Iris toont zich een ware leidsvrouw.

Maar ook in de eigen omgeving heeft Sam zijn leraren. Zo volgt hij in een buurthuis, het domein dat bijna geheel door

Marokkaanse jongeren wordt beheerst, kickbokslessen, lessen die daar worden gegeven om de jongens te trainen in zelfbeheersing. Van de bezoekers van het buurthuis leert hij echter ook dat hij niet meer tot hun groep behoort. Met zijn voorliefde voor klassieke muziek en verhalen over de Tweede Wereldoorlog en de Jodenvervolgving wordt hij al snel een buitenstaander.

De uiteindelijke les die Sam leert, is dat men mensen uitsluitend op de eigen merites behoort te beoordelen en niet op nationaliteit of afkomst.

In de afwijzing van buitenstaanders reageren de Nederlanders en Marokkanen in feite gelijk: vanuit hun scherp afgebakende leefwerelden tonen zij geen belangstelling voor anderen. Met de weliswaar goedbedoelde vraag of Sam zich Nederlander of Marokkaan voelt, benadrukken de ouders van Evelien en Ys de scheidslijn tussen beide werelden; blijkbaar willen ze dat hij voor een van beide kiest.

Lang dubt de jongen over de vraagstelling, om uiteindelijk te beseffen dat zijn toekomst in de Nederlandse leefomgeving ligt. Die beslissing maakt hij manifest wanneer hij na het behalen van zijn eindexamen niet alleen zijn schooltas maar ook de Nederlandse driekleur uithangt. De lijfspreuk van de buurtjongens 'In de Pijp zijn we lijf', door Soesi ooit in het verzamelbankje op straat gekerfd, verandert hij in 'In de Pijp zijn ze lijf'. Maar de keuze is noodgedwongen; werkelijk thuis voelt Sam zich pas tussen de musici in het Concertgebouw, die nergens naar vragen en hem uitsluitend om zijn muzikale aanleg accepteren.

De schets van Sams ontwikkeling van jongen naar adolescent met een centrale rol voor de bewustwording van zijn plaats in de samenleving, maakt *De belofte van Pisa* tot een Bildungsroman pur sang. Aan het eind van zijn queeste wacht Sam de beloning van een eigen leven rond een toekomstige muziekcarrière, daarbij ondersteund door de zelf uitgekozen geliefden Iris en Evelien.

Met zijn broer en vriend Ys raakt hij gebrouilleerd. Dat komt niet alleen doordat hijzelf is veranderd, maar ook omdat de andere twee hun eigen weg gaan. De broer past niet meer omdat die volhardt in zijn criminele gedrag en zijn neiging te bazen over zijn broertje. Ys past niet meer omdat hij een ommezwaai maakt die haaks op Sams ontwikkeling staat. Er lijkt zelfs sprake van een rolwisseling, want in feite neemt Ys de plaats naast de broer van zijn vroegere klasgenoot over. Hij heeft Sam ook niet meer nodig; diens rol als leermeester die hem zijn eerste zelfvertrouwen bijbracht, is uitgespeeld. Sam, op zijn beurt, vult de opgevacanteerde plaats van zoon van Iris in.

Wanneer de gedaantewisselingen zijn voltooid, bevestigen de betrokkenen hun lidmaatschap van de nieuwe gemeenschap met een nieuwe outfit en de daarbij behorende modemerken.

Genre /
Thematiek

Een nieuw kapsel vormt de bekroning. Voor Ys betekent dat een Marokkanenkapsel met opgeschoren zijkanten; Sam toont zich toch nog eigenzinnig door zich niet het wat langere herenkapsel à la Amsterdam-Zuid aan te laten meten, maar te kiezen voor een kale kop.

Genre *De belofte van Pisa* kan ook als schelmenroman worden geclassificeerd. Als de typische protagonist in dit genre lijkt voor Sam bij gebrek aan de juiste achtergrond en een ondersteunende gezinssituatie bijna vanzelfsprekend een toekomst als verschoppeling weggelegd. Hij moet het hebben van de eigen intelligentie en gewiektheid. Het gaat met vallen en opstaan; tot op het moment van zijn eindexamen valt hij terug op het bedrog dat hij van huis uit heeft meegekregen. Maar hoewel hij een echte schelm is, schuilt er achter al zijn streken toch een jongen met het hart op de juiste plaats.

Sam weet zich aan zijn lot te ontworstelen. Uiteindelijk laat hij de onstuimige Kyra vallen en kiest hij voor de rustige Evelien, een keuze waarmee hij niet alleen afstand neemt van de reputatie van Marokkaanse jongens als players, maar ook van de oude Marokkaanse traditie er meerdere vrouwen op na te houden, zoals zijn opa nog deed. Voor zijn toekomst als pianist heeft hij niemand meer nodig, hij kan varen op zijn eigen talent.

Plaats / Tijd / Opdracht Door de beschrijvingen van de gedragingen van de bewoners van Amsterdam wordt de roman ten slotte een zedenschets van de hoofdstad aan het begin van de eenentwintigste eeuw. De auteur Bouzamour heeft zijn roman dan ook opgedragen aan de stad, aan de héle stad welteverstaan, hij kiest niet voor een bepaalde buurt. Een tijdsaanduiding wordt overigens niet expliciet genoemd, maar bepaald via verwijzingen naar bijvoorbeeld de in aanbouw zijnde Nood-Zuidlijn en Sams voorliefde voor rapper 2Pac.

Bij die beschrijvingen maakt de verteller gretig gebruik van de gangbare clichés over de verschillende bewoners. Sams klasgenoten wonen in kapitale huizen ingericht volgens de door de glossy's voorgeschreven mode. De bewoners hebben een drukke werkkring en een overvol sociaal leven. Sams familie daarentegen bewoont een bovenwoning gevuld met Oosterse sofa's en bijzettafeltjes. Het leven wordt bepaald door wat de imam en de eigen gemeenschap in het algemeen als gangbaar beschouwen.

Stijl De keuze van de ik-verteller voor deze clichématige aanpak leidt tot spot, in het geval van de beschrijving van de eigen gemeenschap tot zelfspot. In hun geshop in de P.C. Hoofstraat en hun bezoekjes aan dure restaurants en vernissages in kunstgaleries, tonen de bewoners van Zuid zich vooral oppervlakkig. De enigen die er echt toe doen zijn de musici van het Concertgebouworkest; die hebben dan ook werkelijk talent.

Bij de eigen achtergrond benadrukt de ik-verteller veelal de hypocrisie die in de hand wordt gewerkt doordat velen zich niet naar de strenggodsdienstige regels gedragen. Om hun ouders tevreden te stellen bezoeken Sams leeftijdgenoten de moskee, maar buiten het zicht der volwassenen stelen ze alles wat los en vast zit. Soms leidt de combinatie van het geestelijke met het aardse tot blasfemie, zoals in de beschrijving van het visioen van naakte over de gebedsmatjes rollebollende meisjes dat Sam heeft tijdens het bidden in de moskee.

Wanneer de milieus dan tóch mengen, wat gebeurt wanneer Ys en Sam bij elkaar over de vloer komen, leidt de onbekendheid met elkaars achtergrond tot grappige situaties. Zo denkt Ys met een Marokkaans welkomstritueel te maken te hebben, wanneer zijn vriend hem een aantal flessen shampoo voor blond haar cadeau geeft. Maar Sam geeft de flessen weg omdat hij ze als een miskoop ziet van zijn moeder die immers de etiketten niet kan lezen.

Dat Sam als verteller de afscheidingen niet meer erkent, toont hij door het taalgebruik van de verschillende milieus zonder aarzeling te combineren. Moeilijke in Amsterdam-Zuid opgepikte woorden als 'gebrouilleerd' staan broederlijk naast platte vloeken als 'Fucking' en 'Godverdetyfus' en uit straattaal afkomstige woorden als 'doekoe' (geld) en 'zuenen' (wiet). Wereldse en religieuze zaken worden gecombineerd in één zin. In een beschrijving van Evelien leidt dat nog niet tot een cultuurschok: 'Allah had haar lichaam besprenkeld met moedervlekjes alsof hij een cupcake voltooide.' Maar dat wordt anders wanneer Sam vertelt over zijn triootje met Evelien en Kyra:

Ze bezaten de mooiste kutjes van het galactische stelsel. Op mijn knieën zittend, met mijn handen keurig op mijn bovenbenen keek ik naar ze terwijl ze elkaar lieflijk zoenden en elkaars gezichten bevoelden. [...]. Ik zat trouwens precies op de manier waarop moslims het gebed eindigen en zeggen: 'Moge de vrede en de genade van Allah met u zijn.'

In het gebruik van deze verschillende registers toont Sam zich een echte verteller, een verteller met zijn voeten in de orale Marokkaanse verteltraditie die zich in de Amsterdamse straten onder de Marokkaanse jongeren heeft voortgezet. Soesi is Sam hierin tot voorbeeld geweest. Zittend op het bankje in de straat dat als ontmoetingspunt voor de buurtjongeren fungeerde, vertelde die vooral over de Tweede Wereldoorlog, een onderwerp waarover hij veel van zijn joodse werkgever op de Albert Cuypmarkt heeft gehoord. Sam volgt hem daarin, maar wanneer hij de jongeren uit de hanggroep die hij uit het buurthuis kent,

over de Kristallnacht wil vertellen, lachen deze hem vierkant uit: doet hij het nog eens, dan zullen ze hem bekogelen. Als verhalenverteller redt Sam het uiteindelijk als ik-verteller die zijn levensverhaal presenteert. Daarmee is hij meteen zijn leermeester Soesi de baas.

Stijl / Opbouw

Ook in zijn neiging voortdurend van de hoofdlijn van zijn verhaal af te dwalen, toont Sam zijn schatplichtigheid aan de orale vertelkunst. Met stoplappen als ‘Genoeg gefilosofeer’ en vooral ‘Maar goed’ keert hij steeds weer terug naar de leidende verhaallijn, die chronologisch loopt van het toelatingsgesprek op school naar de verhuizing naar een appartement aan het Vondelpark. Ook spreekt hij de lezer soms toe alsof die in levenden lijve voor hem zit: ‘Wist je dat Hugo Boss de ontwerper van de bruine naziuniformen was? En ook van de angst inboezemende zwarte SS-uniformen?’

Desondanks is het duidelijk dat Sam zijn verhaal aan het papier heeft toevertrouwd. Het is heel wel mogelijk dat hij geen pianist is geworden, maar schrijver, een lot dat Ys hem ooit voor-spelde met de mededeling dat dat het lot is van alle leugenaars. Maar hiernaar mag de lezer raden, wie weet oefent Sam uiteindelijk wel beide ambachten uit! Auteur Bouzamour suggereert in ieder geval dat schrijven en musiceren hetzelfde zijn, wanneer hij zijn *Woord van dank* afsluit met de zin: ‘Schrijven is muziek maken.’

Dat Sam zijn verhaal aan zijn laptop toevertrouwt, is onder andere te merken aan zijn spel met de mogelijkheden van de typografie. Cruciale momenten uit het verhaal noteert hij steevast in de vorm van een driehoek met bovenaan een zin van meerdere woorden en onderaan slechts één woord. Sams besluit om Soesi’s verraad te wreken is zo’n scène, of het moment dat hij en zijn broer psychisch en fysiek hun allerlaatste confrontatie aangaan.

Ook maakt Sam gebruik van de mogelijkheid in geschreven teksten om passages achteraf aan elkaar aan te passen. Dankzij steeds terugkerende elementen wordt de compositie, die door de vele afdwalingen soms wat los aandoet, steviger. Zo laat hij het verhaal beginnen en eindigen in een ijssalon. De toekomst van de broer in de gevangenis, maar ook het spel met de rolverwisselingen, wordt al tijdens de beschrijving van het toelatingsgesprek aangekondigd, door de broer te laten zeggen dat hij Sam tijdens diens schoolcarrière als een ‘gevangenisbewaarder’ in de gaten zal houden.

Sommige vergelijkingen beslaan trouwens hele passages. Fraai voorbeeld is de presentatie als bokswedstrijd van de gesprekken die de ouders van Evelien en Ys met Sam voeren tijdens de dinertjes in dure restaurants. Iedereen probeert te scoren. Aan het

eind van zijn totaal mislukte bezoek aan restaurant De Garage slaat Eveliens vader de dertienjarige Sam 'tegen het canvas' met de vraag of Sam zich nu Nederlander of Marokkaan voelt. In het Okura-hotel gaat het vijfdeklasser Sam beter af, maar Iris' openingsvraag 'Sam, wat vind jij nou van al die Marokkaanse straatschoffies?' omschrijft de verteller als: 'De eerste ronde was nog niet eens begonnen en ze haalde al verwoestend uit.' Sam heeft dan echter zijn lesje geleerd en kiest de rest van de avond voor de 'Scheidsrechtermodus'.

Ook motiefgebruik is een bindend element. Een belangrijk motief is de vleugel. Op weg naar ijsalon Pisa om Sams toelating tot het lyceum te vierden wordt er voor de neus van de jongens een duif overreden. Een vreemde man scheurt een vleugel van het dode dier en stopt die in zijn zak. Aanvankelijk lijkt de scène niet meer dan een soort slecht voorteken. Maar een 'vleugel' is ook een concertpiano. In de vorm van gestolen waar komt er een in de jongenskamer van Sam en zijn broer te staan.

Behorend tot het milieu van hoogopgeleide Nederlanders detoneert het instrument in deze omgeving, maar tegelijkertijd werkt het als breekijzer dat het besloten wereldje openbreekt waardoor invloeden van buiten de kans krijgen en Sam meer keuzemogelijkheid in zijn leven krijgt. Dat is een hele opgave; niet voor niets is zijn lievelingsstuk *Canto Ostinato* – door de broer vertaald als 'koppige melodie' – van de componist Simeon ten Holt.

Als Sam verhuist, mag hij het instrument meenemen, zijn broer speelt toch niet meer. Net zoals de voorbijganger ooit met de vogelvleugel deed, scheurt hij de vleugel los van zijn vroegere eigenaar om hem naar eigen inzicht te gaan gebruiken. In het pianospel heeft Sam zijn broer dan als leermeester definitief overtroffen.

Het is goed voorstelbaar dat de lezer denkt een autobiografische roman te lezen. Die schijn van waarheid wordt in de hand gewerkt door het realisme dat de tekst kent, met die werkelijk bestaande school en straatnamen. Het idee wordt nog eens benadrukt door het motto dat aan het dagboek van Anne Frank, een schrijfster met wie Sam zich sterk verwant voelt, is ontleend. Het blijkt een instinkertje, want na het laatste hoofdstuk volgt nóg een citaat, van de componist Ludwig von Beethoven: 'Applaudisseert, vrienden, de komedie is voorbij.' De tekst die men voor ogen had, is dus fictioneel. Wat die straatnamen betreft, is er trouwens één verzonnen. Dat is de Julianastraat, de straat waar de familie Zafar en buurjongen Soesi wonen en het bankje staat waar de straatjeugd verzamelt.

Motiefgebruik

Motto

Context

Tegen *Trouw*-journaliste Ally Smid zegt Bouzamour: ‘Ik schrijf fictie die gebaseerd is op ervaringen uit mijn leven. Ik probeer de werkelijkheid om te buigen naar een geloofwaardig verhaal.’ Deze werkwijze zet de schrijver voort in zijn tweede roman waarin hij voortborduurde op zijn ervaringen als debutant. *Bestsellerboy* (2018) beschrijft het leven van een Marokkaanse jongen die ervan droomt de literaire wereld te bestormen. Opnieuw gaat het hier over de ontworsteling van een jongeman aan een traditioneel milieu en de invloed die dit heeft op zijn identiteit en leven.

De belofte van Pisa wordt wel vergeleken met Robert Vuijsjes debuut *Alleen maar nette mensen* (2008). Niet alleen vanwege de prikkelende manier waarop het multiculturele probleem wordt getoond, maar ook om de wijze van vertellen, met humoristische dialogen doorspekt met straattaal. De gang van de hoofdpersonages is in beide boeken wel tegengesteld, want *Alleen maar nette mensen* draait om een kakker uit Amsterdam-Zuid die op zoek gaat naar een Surinaamse vrouw uit de Bijlmer. De botsingen tussen milieus zijn ook te vinden in onder meer de debuutroman *Eus* (2012) van Özkan Akyol, een schrijver van Turkse komaf.

Vanwege de koppige schelmerij en de openlijk beschreven seksscènes zijn er lijnen te trekken naar het werk van auteurs als Jan Wolkers en Jan Cremer. Reve komt in beeld wegens onder meer de blasfemie die voortvloeit uit de combinatie van aardse en verheven zaken, maar ook wegens diens Bildungsroman *De avonden* (1947). In dit genre kent de Nederlandse letterkunde legio voorbeelden.

Waarderingsgeschiedenis

De media reageerden vooral met vele interviews waarin ze Bouzamour aan het woord laten over diens bewust genomen beslissing bestsellerschrijver te worden. In de besprekingen van *De belofte van Pisa* zelf zijn de critici het erover eens dat de auteur ook werkelijk kan schrijven. Met name de spetterende stijl en de bravoure vallen op. Maar daarnaast geven de recensenten wel aan dat er hier en daar nog wat te verbeteren valt. In *de Volkskrant* zegt Daniëlle Serdijn het zo:

Bouzamours enthousiasme over het wonder dat schrijven is, uit zich in ontelbare vergelijkingen, niet alle volmaakt, sommige overbodig, andere slecht, maar naarmate het verhaal vordert toch steeds treffender. Gretigheid is wat dit debuut kenmerkt.

Criticus van *NRC Handelsblad* Thomas de Veen schrijft:

In de zinnen van Bouzamour hoor je zijn Marokkaanse tongval terug; een knetterend taalregister van fonkelende, platte én steriele formuleringen, die soms ook in de hoogste versnelling op het dramatische effect afjakkeren.

Maar de roman zou misschien sterker zijn geweest met een ander, minder rooskleurig eind.

In *Trouw* stelt Jann Ruyters: 'Deze Bouzamour zit vol bravoure, en moeilijk te weerstaan is hij zeker, ook op papier.' Wegens de multiculturele thematiek en de sappige manier van vertellen, vergelijkt zij *De belofte van Pisa* met Vuijsjes *Alleen maar nette mensen*. Maar Vuijsje, zegt ze, houdt de touwtjes strakker in handen.

De belofte van Pisa is onevenwichtiger, moet het meer hebben van zijsporen dan van een spanningsboog, en niet alle weelderige kronkelende zinnen lopen goed af. Maar al is Bouzamour nog wat ongevormd, met zijn warmte en zelfspot geeft hij kleur aan het thema van opgroeien in twee werelden – die elkaar alleen in de verteller raken.

Secundaire literatuur

Thomas de Veen, 'Mijn boek is fictie. Dat snapt niet iedereen'. In: *NRC NEXT*, 7-II-2013. (interview)

– Tussen Concertgebouw en buurthuis. In: *NRC Handelsblad*, 8-II-2013.

Jann Ruyters, Het rooien tussen de rijken. In: *Trouw*, 16-II-2013.

Kurt Blondeel, De belofte van Pisa. In: *Knack*, 20-II-2013.

Birgiy Kooijman, 'Ik dacht mezelf kapot'. In: *NRC Handelsblad*, 23-II-2013. (interview)

Daniëlle Serdijn, De belofte van Pisa. In: *de Volkskrant*, 23-II-2013.

Jaap Goedegebuure, Begrip voor bad boys. In: *Trouw*, 14-12-2013.

Coen Peppelenbos, Hoe Pauw & Witteman van Mano Bouzamour een sympathiek Marokkaans straatschoffie maakten. Op: *tzum.info*, 14-12-2013.

Anneke Stoffelen, Straatverkoop. In: *de Volkskrant*, 14-12-2013.

Robert Vuijsje, Ik kan zo schaamteloos zijn als ik wil. In: *de Volkskrant*, 2-6-2015. (interview)

Tom Kellerhuis, 'Ik had al succes ver voor ik succes had'. In: *Het Parool*, 2-II-2013. (interview)

Ally Smid, 'Ik snap mensen van jouw leeftijd'. In: *Trouw*, 19-I-2016. (interview)

Arjan Visser, Interview met Mano Bouzamour. Op: *human.nl*, 17-11-2016. (interview)

Steffie Kouters, Mano Bouzamour: 'De Islam heeft een overdosis humor nodig'. In: *de Volkskrant*, 30-4-2018. (interview)

Marianne Hermans, Wees zichtbaar: coming of age in verhalen uit de multiculturele samenleving. In: *Literatuur zonder leeftijd*, nr. 105, voorjaar 2018, jrg. 32, pp. 27-45.

Ally Smid, Mano Bouzamour: Wolkers zou blozen bij mijn seksscènes. In: *Trouw*, 6-5-2019. (interview)

Jan Pieter Ekker, Spelen voor de mooie meisjes. In: *Het Parool*, 8-11-2018.
